

Dierenrechtenactivisme in Nederland

grenzen tussen vreedzaam en vlammend protest

Ministerie van **Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties**

Dierenrechtenactivisme in Nederland

grenzen tussen vreedzaam en vlammend protest

‘Zo lang dierenmoordenaars beschermd worden door wetten die niet deugen,
zullen dieren moeten beschermd worden door mensen die voor de wet niet deugen’.

(Claimbrief brandaanslag Ermelo, 11 juli 1999)

Inhoud

1	Inleiding	5
2	Dierenrechtenactivisme in Nederland	7
2.1	Politieken en onpolitieken	7
2.2	Het dierenrechtenactivisme vanaf de jaren tachtig	9
2.3	Buitenlandse invloeden als katalysator	10
2.4	Nederlands activisme in internationaal perspectief	14
2.5	Activistische piramide	15
2.6	Reflectie en zelfkritiek	15
2.7	Reacties van maatschappij en branche	16
3	De AIVD en het dierenrechtenactivisme	19
3.1	Bedreiging van de democratische rechtsorde	19
3.2	Terrorisme	19
3.3	Aanpak AIVD	20
3.4	Samenwerking met opsporings- en inlichtingendiensten	21
3.5	Inzicht bieden aan politiek en bestuur	21
3.6	Inzicht bieden aan samenleving en doelgroep	22
3.7	Samenwerking met de branche	22
3.8	Beveiligingsadviezen	23
4	Samenvatting	25
	Bijlage	27
	Evolutie in het denken over dieren	27
	Van Bijbel tot bio-boer	27
	Antropomorfisme	33
	De doctrine van het Animal Liberation Front (ALF)	34
	Oproepen tot geweld	35
	Dierproeven	35
	Overheid en veranderend denken over dierenwelzijn	37

1 Inleiding

Op 6 mei 2002 werd Nederland geconfronteerd met de politieke moord op Pim Fortuyn. Omdat de dader een lang verleden kende als dierenrechtenactivist, kwam daarmee het hele activisme negatief in de schijnwerpers van media en politiek te staan. In het bijzonder actievoerders die zich op meer radicale wijze inzetten voor het dierenwelzijn werden vanaf dat moment, nog meer dan voorheen, met wantrouwen bejegend en met kritische vragen ter verantwoording geroepen. Deze categorie dierenrechtenactivisten haastte zich weliswaar om de moord in sterke bewoordingen af te keuren, maar laat tot op de dag van vandaag onduidelijkheid bestaan over de grenzen van haar eigen actiebereidheid.

Dierenrechtenactivisten bedienen zich van veel actievormen die binnen de Nederlandse samenleving in brede kring als toelaatbaar worden beschouwd. Zo zal bijna niemand aanstoot nemen aan demonstraties met spandoeken, aan het uitdelen van pamfletten en aan openlijke discussies met het publiek. Ook de wat directere actievormen, doorgaans aangeduid als buitenparlementair of burgerlijk ongehoorzaam, vinden hier en daar nog wel begrip. Onder bedoelde actievormen vallen blokkades van toegangspoorten maar ook kortstondige, vreedzame, bezettingen van bedrijven en instellingen.

Een klein deel van de dierenrechtenactivisten heeft gedurende het laatste decennium echter een radicalisering doorgemaakt en grijpt steeds vaker naar gewelddadige actiemethoden. Niet alleen verbaal geweld wordt aangewend. In toenemende mate maken deze geradicaliseerde actievoerders zich ook schuldig aan bedreigingen van personen en het toebrengen van grote materiële schade, bijvoorbeeld door middel van nertsensbevrijdingen en vernielingen maar ook brandstichtingen die in verschillende gevallen hebben geleid tot miljoenschade. Dergelijke actievormen worden overigens ook in kringen van dierenrechtenactivisten door slechts een kleine groep sympathisanten goedgekeurd.

De constatering dat er zich onder de dierenrechtenactivisten in Nederland personen bevinden die er in hun strijd voor de dieren niet voor terugdeinzen middelen in te zetten die de grenzen van de Nederlandse wet raken, of daar zelfs overheen gaan, heeft

in de laatste jaren geleid tot een maatschappelijk en met name ook politiek debat over de vraag of uitwassen binnen het dierenrechtenactivisme niet krachtadiger zouden moeten worden bestreden. Ook de vraag of dergelijke gewelddadige uitingen van het activisme in sommige gevallen niet de grens met terrorisme overschrijden kwam tot in het parlement prominent naar boven.

Deze nota beschrijft de geschiedenis en de ontwikkeling van het politiek activisme in Nederland, waar het zich bezighoudt met dierenwelzijn en dierenrechten. Er wordt aandacht geschonken aan de samenstelling van de actiegroepen en de achtergronden van de activisten; aan hun actiemethoden en hun doelen, alsmede aan de internationale component van het activisme. Vervolgens wordt ingegaan op de vraag welke risico's verbonden zijn aan de gewelddadige uitingen van dit type activisme.

Tot slot zal nader aandacht worden besteed aan de wijze waarop uitwassen bestreden kunnen worden. Daarbij komt ook de rol van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst aan de orde. Naast het voorkomen van aanslagen tracht de AIVD, door duidelijk het kaf van het koren te scheiden, uitwassen in het dierenrechtenactivisme inzichtelijk te maken.

In een bijlage is de evolutie in het denken over dieren aan te treffen. Een groot deel van de dierenrechtenactivisten toont interesse in deze historische ontwikkeling en put er steun uit om door te gaan in het verzet tegen veroorzakers van door hen gepercipieerd dierenleed. De in de bijlage opgenomen ALF-doctrine wordt door radicale dierenrechtenactivisten beschouwd als een handboek.

2 Dierenrechtenactivisme in Nederland

2.1 Politieken en onpolitieken

Het dierenrechtenactivisme in Nederland is zowel divers als diffuus te noemen. Het wordt vanuit verschillende invalshoeken en motieven bedreven. Soms is bij acties sprake van ideologische overlappingsen, zoals dierenrechtenactivisme en anti-imperialisme of dierenrechtenactivisme en milieuactivisme, dan weer worden bij doelen geheel onverwachte gelegenheidscoalities gevormd. Het betreft hier bijvoorbeeld, weliswaar gescheiden maar gelijktijdig uitgevoerde, acties tegen McDonalds waarbij links-extremistische dierenrechtenactivisten een link leggen naar de uitbuiting van de derde wereld, terwijl extreemrechtse actievoerders anti-Amerikanisme tentoonspreiden: 'McDonalds ondermijnt onze cultuur en maakt van de Nederlandse jeugd een veramerikaniseerde televisiegeneratie'.¹

Dierenrechtenactivisten zijn echter in meerderheid niet actief vanuit een politieke ideologie maar worden gedreven door een grote mate van betrokkenheid bij het welzijn van dieren. Ook Dirk Boon, die tot 1 januari 2004 aan de universiteit van Utrecht de leerstoel Dier en Recht bekleedde, ziet het als een 'single issue' activisme: de dierenrechtenbeweging is in zijn ogen een emancipatiebeweging, zoals abortus, euthanasie en bijvoorbeeld ook kernenergie dat waren. Het gaat veelal om 'a-politieke' activisten van diverse pluimage die niet, in de klassieke links-activistische zin van het woord, met symbolische of demonstratieve acties politieke schade of verandering tot stand willen brengen. Wel willen zij met hun vooral objectgerichte acties (dierbevrijdingen, vernielingen, ontvreemding van boekhouding) met onoorbare middelen invloed uitoefenen op de politieke besluitvorming met betrekking tot dierenrechten.

Daarnaast is er een aanzienlijk kleinere categorie politiek gemotiveerde dierenrechtenactivisten, die vanuit extreem-rechtse invalshoek handelen. Zij worden bijvoorbeeld gemotiveerd door zaken als ritueel slachten door allochtone Nederlanders. Soms opereren zij onder de vlag van Dierenbevrijdingsfront (DBF) of Animal Liberation Front (ALF), die in ons land tegenwoordig eerder een conglomeraat van ideeën dan een organisatie vormen. In andere gevallen tooien zij zich met een, in hun

optiek aansprekende, 'nom de guerre'. Zo kent bijvoorbeeld de 'nationaal-anarchistische' Nationale Beweging (NB) een actiegroep die onder de naam 'Met de Dieren Tegen de Beesten (MDTB)' ageert tegen de verkoop van ritueel geslacht vlees.² Een andere nationaal-anarchistische dierenrechtenactiegroep was het, nu niet meer op de voorgrond tredende en in hoofdzaak regionaal actieve, Dusrudelft. Vaak is bij dergelijke extreemrechtse groepen de strijd tegen dierenleed overigens instrumenteel in een bredere, xenofobe, strategie.

Een andere categorie actievoerders handelt daarentegen vanuit (klassieke) links-politieke motieven, waarbij de onderdrukking en uitbuiting van mensen in de derde wereld op één lijn worden gesteld met het leed dat dieren wordt aangedaan. Ook zij maken soms gebruik van de actienaam ALF of DBF en ageren vanouds vooral vanuit een anti-imperialistische invalshoek. Een goed voorbeeld hiervan is het uitvoeren van vernielingen bij fastfoodketen McDonalds. Deze onderneming wordt niet alleen beschuldigd van milieuvernietiging in de regenwouden, die omwille van de aanbouw van voedergewassen voor runderen geschiedt, maar ook indirect van onderdrukking van de oorspronkelijke bevolking.

Voorts is er een omvangrijke en fanatieke categorie actievoerders die bestaat uit aanhangers van 'straight edge'. Dit betreft een stroming onder met name jongeren die zich bezighoudt met dierenrechten maar ook bijvoorbeeld met zaken als verzet tegen abortus. Zij hebben hun eigen (hard core) muziek, houden zich verre van genotmiddelen, zijn tegenstander van afwijkend seksueel gedrag en stellen veganisme als uitgangspunt.³ Sommige personen binnen de straight edge-beweging worden, alleen al vanwege het feit dat zij woonachtig zijn in kraakpanden, mede door de autoriteiten aangezien voor ultralinks. Daarmee worden zij ten onrechte vaak direct geëtiketteerd als politiek activist. Straight edge is echter bij uitstek een beweging die niet gemakkelijk in politieke termen is te vangen. Ook rechts-extremisten maken er deel van uit.

Naast beïnvloeding door derden en het al dan niet bewust bespelen van de politiek was sinds eind jaren tachtig van de vorige eeuw ook sprake van overlappende actieterreinen.

² In de jaren zeventig kende Nederland de Ekologische Beweging, een van oorsprong extreemrechtse groepering, die ook uit was op het tegengaan van ritueel slachten. Actief hierbinnen waren Alfred Vierling, assistent van wijlen Hans Janmaat, alsmede de woordvoerder van het DBF uit de jaren tachtig.

³ Veganisme wordt door de Nederlandse Vereniging voor Veganisme (NVV) gedefinieerd als 'een manier van leven die geheel vrij is van exploitatie van dieren'. De NVV pleit voor gezonde, geheel plantaardige en minerale voeding, ten voordele van mens, dier, plant en milieu.

Steeds meer groeperingen besteedden aandacht aan zaken als het fokken van pelsdieren en het doen van dierproeven. Sommige echter, zoals Stichting Lekker Dier, richtten zich ook op biologische ‘manipulatie’ in de meest brede zin van het woord. Het is dan ook niet vreemd dat in het kader van dierenrechtenactivisme ook nu nog soms zogenaamde gentech-acties, als het rooien van proefvelden, worden uitgevoerd.

2.2 Het dierenrechtenactivisme vanaf de jaren tachtig

Voorals sinds het midden van de jaren tachtig begon zich in Nederland een stroming af te tekenen, die zich niet alleen met woord maar ook met daad ging keren tegen het door haar ervaren onrecht jegens dieren. In genoemde periode had Nederland vooral te maken met activiteiten van het Dierenbevrijdingsfront (DBF). Het ging hier om activisten die met hun objectgerichte acties niet alleen invloed uitoefenden op de politieke besluitvorming inzake dierenrechtenbeleid. Ook was het voor de activisten belangrijk om het maatschappelijke klimaat ten gunste van het dierenwelzijn te beïnvloeden.

Het DBF uit de jaren tachtig kan nauwelijks worden vergeleken met dat van de huidige tijd. Het ‘oude’ DBF kende een zekere vorm van organisatie, hoewel moet worden gezegd dat de feitelijke uitvoerders van acties (vernielingen, bezettingen en bevrijdingen) elkaar vaak niet kenden. Op de achtergrond echter leek toen, in tegenstelling tot wat nu het geval lijkt, sprake van een daadwerkelijke aansturing en coördinatie. Het oude Dierenbevrijdingsfront werd overigens, zoals dat ook bij het Britse ALF het geval was, gedurende lange tijd aangevoerd door een kader dat voor een aanzienlijk deel direct in verbinding stond met (deels extreem) rechtse partijen en individuen.

Het Dierenbevrijdingsfront van eind jaren negentig, begin jaren 2000 daarentegen is, evenals het Animal Liberation Front ALF, eerder een conglomeraat van ideeën en uitgangspunten, waaruit eenieder kan halen wat hem of haar het beste uitkomt in de strijd tegen het dierenleed. Ieder die het eens is met de doctrine van het DBF of het ALF kan deze actienaam gebruiken. In het huidige tijdsgewricht zien we ook steeds vaker DBF- en ALF-cellen, die meer handelen vanuit een breder links perspectief.

Medio jaren negentig trok naast de jarenlang, met name op de Veluwe, actieve Rode Haan het Right Animal Treatment/Animal Justice Front (RAT/AJF) brandstichtend

door Nederland. Deze laatste, uit slechts twee activisten bestaande, actiegroep is tot op heden de enige radicale cel die is opgerold. De beide activisten werden tot aanzienlijke gevangenisstraf veroordeeld.⁴ Het oprollen van het RAT/AJF beruiste overigens deels op toeval. Eén van de twee actievoerders belde, vanuit een door de politie voor een andere zaak onder controle gestelde openbare telefooncel, naar zijn medeactivist over een te ondernemen gewelddadige actie. Door ingrijpen van de politie werden de twee actievoerders vervolgens op heterdaad betrappt. Zij bekenden al snel 28 brand-aanslagen.⁵

In de loop van de jaren negentig was tevens sprake van een zekere commercialisering van het meer 'burgerlijk ongehoorzame' deel van het dierenrechtenactivisme in Nederland. Activiteiten van het Dierenbevrijdingsfront maakten plaats voor die van de, van oorsprong Amerikaanse, People for the Ethical Treatment of Animals (PETA). Het, uit het DBF afkomstige PETA-kader, leek echter niet aan de Amerikaanse normen te voldoen: men genereerde bijvoorbeeld te weinig inkomsten en PETA-Nederland hield al spoedig op te bestaan. Na DBF en PETA ging het belangrijkste kaderlid vervolgens verder binnen Een Dier Een Vriend (EDEV). Deze groepering zou als voornaamste doel het in Rijswijk gevestigde Biomedical Primate Research Centre (BPRC) kiezen, waar dierproeven op primaten worden uitgevoerd. In deze activiteiten zag een deel van de dierenrechtenactivisten rond de millenniumwisseling aanleiding om zich veel radicaler te gaan opstellen. Hierbij werd een voorbeeld genomen aan het – deels zeer gewelddadig en op personen gericht – dierenrechtenactivisme in het Verenigd Koninkrijk.

2.3 Buitenlandse invloeden als katalysator

In hun niet aflatende strijd tegen het door hen gepercipieerde dierenleed hebben Britse dierenrechtenactivisten begin 2000 de, niet vanuit een politieke richting agerende, groepering Stop Huntingdon Animal Cruelty (SHAC) opgericht. Deze organisatie richtte zich met name op het (ook met gewelddadige middelen) bestrijden van bedrijven, die zich bezighouden met allerlei dierproeven. Zij kozen wekelijks een

⁴ De 'hoofddader' werd in september 1996 veroordeeld tot 855 dagen gevangenisstraf onder aftrek van 198 dagen voorarrest.

⁵ De AIVD spreekt van brandaanslagen in die gevallen waarin met voorbedachten rade en vanuit een zekere mate van georganiseerdheid brand wordt gesticht, of gepoogd wordt brand te stichten, met behulp van een – doorgaans zelfgefabriciseerd – mechanisme van enige omvang en van een zeker technisch niveau, met het oogmerk aanzienlijke schade aan te richten. Een brandaanslag verschilt daarmee van brandstichting die doorgaans met eenvoudiger middelen en zonder een duidelijk achterliggende strategie wordt uitgevoerd.

bedrijf uit, plaatsten namen en (privé-)adressen van onderdelen en medewerkers op internet en riepen op tot allerlei acties. Dit leidde tot ernstige inbreuken op de persoonlijke levenssfeer. Sommige directeurs werden genoodzaakt permanent hun intrek te nemen in hotels. Het Britse Huntingdon Life Sciences (HLS), een commercieel biofarmaceutisch bedrijf, was voor de activisten dé personificatie van alle kwaad en dit bedrijf wordt langzamerhand door hen te gronde gericht. Dit deden (en doen) zij niet alleen door onophoudelijke acties en antireclame tegen de onderneming, maar ook door het bedreigen en soms ook metterdaad aanvallen van directie en medewerkers. Aantasting van de fysieke integriteit was hier zonder meer aan de orde. Britse actievoerders tonen dat zij bereid zijn mensenlevens in de waagschaal te stellen: het hanteren van honkbalknuppels maar ook verzenden van bom- en scheermesbrieven maken in het Verenigd Koninkrijk deel uit van de modus operandi.

Een organisatie als de British Union for the Abolition of Vivisection (BUAV) daarentegen infiltreert in proefdierenlaboratoria. Men onderzoekt, en maakt heimelijk foto- en filmopnames van, door haar gepercipieerd misbruik van dieren. Soms worden daarbij onderzoeksjournalisten ingezet die onder een valse identiteit trachten bij proefdierenlaboratoria binnen te komen. De opgedane ervaringen worden vervolgens gepubliceerd, bijvoorbeeld op de website van de BUAV. Ook ondernemingen in Nederland hebben te maken gehad met dergelijke praktijken of werden anderszins, ook vanuit de eigen organisatie, gehinderd in de uitoefening van de werkzaamheden.

Evenals in Scandinavië en in andere landen is zeker ook bij Nederlandse ALF- en DBF-cellen sprake van het kopiëren van Britse ideeën en actievormen. Bij dit genre dierenrechtenactivisme is sprake van een soort van ideologische regie: niet zozeer ‘volg de leermeester’ (er is immers geen sprake van aanstuurders) dan wel ‘volg de leerstelling’ (zoals bijvoorbeeld neergelegd in de ALF-doctrine en richtlijnen van het DBF).

Nederlandse actievoerders gingen reeds jaren geleden het Kanaal over om ervaringen op te doen. Deze contacten werden de laatste vier, vijf jaar geïntensiveerd; met name waar het de strijd tegen dierproeven betraf. SHAC werd al gauw ook op het Europese continent, inclusief Nederland, actief. Gedurende, van tevoren publiekelijk aangekondigde, actieweken wordt geageerd tegen dierproeven. Ook in Nederland gebeurde dat (en gebeurt het nog steeds) met name door middel van vernielingen van bedrijfseigendommen en zogenaamde ‘home visits’ bij directeurs en stafleden van vooral Japanse ondernemingen. Daarbij worden bedreigingen geuit en vernielingen toegebracht aan woningen en auto’s.

Het Biomedical Primate Research Centre in Rijswijk genoot de laatste jaren stelselmatig aandacht van Nederlandse (en buitenlandse) dierenrechtenactivisten, die door allerlei acties trachtten de bedrijfsvoering onmogelijk te maken. Steeds meer werden de acties van dierenrechtenactivisten tegen het BPRC de Nederlandse equivalent van acties tegen het bovengenoemde HLS. In oktober 2000 werden medewerkers van het BPRC door middel van in Den Haag en op internet verspreide aanplakbiljetten (voorzien van foto's en adressen) openlijk aan de kaak gesteld. Dit leidde bij verschillende personen tot bedreigende situaties in de woonomgeving. Tijdens de jaarwisseling, nieuwjaarsnacht 2001, hebben Nederlandse, zich Animal Rights Militia (ARM) noemende, dierenrechtenactivisten bij het BPRC een poging ondernomen om apen te bevrijden. Dit mislukte echter vanwege een confrontatie met bewakingspersoneel. Het activistenblad Ravage en de Volkskrant kregen een claim toegespeeld waarin onder meer een waarschuwing was opgenomen aan het adres van BPRC-medewerkers: 'Na jaren van mishandeling is nu de tijd gekomen dat jullie gestopt worden. De wrede praktijken van het BPRC worden niet meer getolereerd. De tijd van geweldloze actie is voorbij. Wees gewaarschuwd'. De naamkeuze gaf een extra dimensie aan de dreiging: de Animal Rights Militia geldt in de Angelsaksische landen als de uiterst gewelddadige tak van het Animal Liberation Front. Men schrikt daar bijvoorbeeld niet terug voor lichamelijk geweld in de vorm van de reeds genoemde scheermesbrieven, waarbij in een enveloppe verborgen scheermesjes soms ernstige verwondingen toebrengen.

In de jaren 2001-2003 werd de aandacht van nationale en internationale dierenrechtenactivisten voor een groot deel verlegd van de voornaamste doelen, Huntingdon Life Sciences en BPRC, naar aan deze organisaties gelieerde bedrijven in de meest brede zin van het woord: banken, verzekeringsmaatschappijen, beveiligingsfirma's. In Nederland krijgt dan met name ABN Amro, de huisbankier van BPRC, te maken met een hausse aan vernielingen. Vooral pinautomaten worden gesaboteerd.

Het bovengenoemde SHAC heeft inmiddels een aantal ondernemingen, waaronder ook enkele Nederlandse vestigingen, zo ver gekregen dat ze af hebben gezien van verdere zakelijke contacten met Huntingdon. Dit gebeurde door een breed scala van activiteiten (het platleggen van communicatie en hacken van websites, bedreigingen, 'home visits', blokkades en vernielingen), ook door sympathisanten hier te lande. In 2002 maar vooral 2003 kregen aan Huntingdon gerelateerde Japanse medicijnenfabrikanten, ook in Nederland, te maken met een campagne. Inmiddels heeft de Japanse ambassade zich herhaaldelijk beklaagd over de behandeling van de

ondernemingen. Ten overstaan van functionarissen van het ministerie van Economische Zaken is reeds geopperd om de Japanse ondernemingen in Nederland naar elders te verplaatsen.

Dat (nog nader te inventariseren) ondernemingen en personen in de door gewelddadige dierenrechtenactivisten belaagde sectoren zich gedwongen zagen hun zakelijke activiteiten te beëindigen of naar het buitenland te verplaatsen, is de laatste jaren geen uitzondering meer te noemen. Met name in de brede bontsector heeft een aantal zakelijke ondernemingen ten gevolge van de boven beschreven, vaak als 'Engelse methode' aangeduide, modus operandi zijn werkzaamheden gestopt. Daarnaast zag een aantal bij geneesmiddelenonderzoek met proefdieren betrokken personen zich genoodzaakt de activiteiten te staken.

2.4 Nederlands activisme in internationaal perspectief

Het soms in de media geschetste beeld dat alleen Nederland met radicaal activisme te maken heeft is onjuist. Niet alleen Groot-Brittannië en Scandinavië (met name Finland) maar ook onze buurlanden, België en Duitsland, hebben de laatste jaren in aanzienlijke mate te maken gehad met deels zeer gewelddadige activiteiten van dierenrechtenactivisten. In het afgelopen jaar hebben ook Italiaanse activisten zich internationaal geroerd.

Dierenrechtenactivisten hebben in toenemende mate contact met elkaar en werken samen. De verschillende actievoerders ontmoeten elkaar regelmatig tijdens zogenaamde international animal rights gatherings. Internationale samenwerking zien we in ons land in toenemende mate sinds de eeuwwisseling. Zo werd in juni 1999 brand gesticht bij een slachthuis in Bodegraven. De reeds spoedig na de brandaanslag gepubliceerde claimbrief bevatte een groot aantal anglicismen en leek derhalve van de hand van een Engelstalige persoon.

In dezelfde periode kende België een reeks brandaanslagen tegen grote hamburgerketens. In dit geval waren enkele claimbrieven van de hand van een Nederlandse, dus duidelijk geen Vlaamse, schrijver. Bij een andere gelegenheid werden Duitse en Luxemburgse activisten aangetroffen bij een vermoedelijke voorverkenning bij een nertsenfarm in de Peel. Weer andere acties, bijvoorbeeld tegen een nertsenfarm in het bij Aken gelegen Orsbach, werden gezamenlijk uitgevoerd door Nederlandse en Duitse actievoerders.

Duidelijk is dat niet alleen sprake is van een ideologische kruisbestuiving. Ook een feitelijk samen ageren tegen (vermeende) misstanden wordt geconstateerd. De innige band tussen Britse en Nederlandse dierenrechtenactivisten is reeds gememoreerd.

2.5 Activistische piramide

Het huidige dierenrechtenactivisme in Nederland kan worden getypeerd als een fenomeen met diverse verschijningsvormen. In alle gevallen wordt, in brede zin of doelgericht, een zekere beïnvloeding van het politieke beleid op gebied van dierenwelzijn nagestreefd. Dit gebeurt echter op verschillende manieren, uitgaande van enerzijds ‘welzijn’, anderzijds van ‘rechten’.

Bovengenoemde PETA geeft bij monde van haar directeur Ingrid Newkirk een duidelijk verschil aan: ‘Bij dierenwelzijn wordt geaccepteerd dat dieren belangen hebben, maar dat die ondergeschikt zijn zo lang er enig voordeel voor mensen is, waaraan men meent die belangen te mogen opofferen. Dierenrechten houden in dat dieren, net als mensen, belangen hebben die niet opgeofferd of ondergeschikt mogen worden, alleen maar omdat mensen daar voordeel van hebben. Dierenrechten betekenen dat het niet aan ons is om dieren te gebruiken voor voeding, kleding, amusement en experimenten. Dierenwelzijn staat dit gebruik toe zo lang aan ‘humane’ richtlijnen wordt voldaan’.

Zoals dat ook geldt voor andere aandachtsgebieden binnen het Nederlandse activisme kan het dierenrechtenactivisme worden weergegeven in de vorm van een piramide, waarin zich aan de brede onderkant de gematigde bewegingen en groeperingen bevinden; waarbij het middenstuk gevormd wordt door burgerlijk ongehoorzame groeperingen en de top door radicale cellen en individuen.

De overgrote meerderheid van de personen die actie voeren op dit terrein beperkt zich tot vreedzame middelen als demonstraties en het uitdelen van pamfletten in een streven om politiek en samenleving te attenderen op het onrecht dat naar hun mening dieren wordt aangedaan. Deze meer gematigde laag van personen en organisaties die – eventueel ook voor de rechter – opkomen voor welzijn en rechten van het dier, omvat in de meest brede zin van het woord misschien wel een paar miljoen Nederlanders: leden, donateurs en sympathisanten. Tot deze meer gematigde laag kunnen onder meer de volgende organisaties gerekend worden: Dieren-/Faunabescherming, Anti Bont Comité, Wakker Dier, SOS Dier, Bont Voor Dieren, Animal Defense League (ADL),

Stichting Lekker Dier, Compassion In World Farming (CIWF), Anti-Vivisectie Stichting (AVS), Proefdiervrij, Alle Dieren Vrij en de Vereniging Milieu Offensief (VMO).

Enige honderden actievoerders, die vaak in gelegenheidscoalities optreden, voelen zich echter geroepen door middel van verdergaande acties, zoals blokkades, bezettingen en vernielingen, hun boodschap uit te dragen. Zij trachten op deze wijze niet alleen op directe wijze de betreffende bedrijven en sectoren te treffen maar willen hiermee ook indirecte druk uitoefenen op de politiek, teneinde onder meer de besluitvorming inzake bio-industrie, pelsdierfokkerij maar ook dierproeven te beïnvloeden. Dit 'burgerlijk ongehoorzame' middendeel bestaat onder andere uit Een Dier Een Vriend, Animal Rights Activists, actiegroep Koen en (de tot voor enige tijd actieve extreemrechtse) Dushudelft. Daarnaast de, op het grensvlak met de volgende categorie zittende, Animal Rights Militia.

Een kleine minderheid van activisten – het gaat hier naar alle waarschijnlijkheid slechts om enige tientallen – wil tot het uiterste gaan om het lot van de dieren gunstig te beïnvloeden. Zij bevrijden dieren, vallen (ook door middel van bedreigingen en handtastelijkheden) personen lastig die zij verantwoordelijk stellen voor dierenleed, maar stichten tevens brand, waarbij het risico van lichamelijk letsel nadrukkelijk aanwezig is. Namen waarmee deze radicale, gewelddadige, top zich regelmatig tooit zijn Dierenbevrijdingsfront en Animal Liberation Front. Daarnaast was ook de eerder genoemde Rode Haan actief. Tot op heden houdt ook deze laatste categorie zich aan het uitgangspunt dat (grote) materiële schade mag worden toegebracht, maar dat te allen tijde moet worden voorkomen dat personen, 'onschuldig of niet', fysiek leed wordt aangedaan. In de praktijk gaat het wel eens anders en worden soms grote risico's genomen.

2.6 Reflectie en zelfkritiek

Mede onder invloed van de aandacht die de media, maar ook de Tweede Kamer, besteden aan het fenomeen dierenrechtenactivisme heeft een deel van de actievoerders de hand in eigen boezem gestoken. De moord op Fortuyn door een actievoerder uit hun midden heeft de dierenrechtenactivisten een slecht imago bezorgd. Ook het openlijk, bij daglicht, aanvallen van een Puttense nertsenfarm in september 2003 werd door de overgrote meerderheid van de activisten gezien als een regelrechte blunder en als een

onbezonnen daad, die slechts zorgde voor een smet op het blazoen van de gemiddelde activist. Getracht wordt de schade aan het eigen imago te beperken door publieke maar ook interne afwijzing van de uitwassen van het activisme: grootschalige vernielingen, bevrijdingen en met name de brandaanslagen.

Het goedpraten van radicalere acties door de voorzitter van Dwars, de GroenLinks-jongeren, in NRC Handelsblad was bijvoorbeeld een directe aanleiding voor Herman Meier, de voorzitter van GroenLinks, om zich te distantiëren van dergelijke uitspraken: 'GroenLinks is tegen alle vormen van buitenwettelijk acties'. De serie artikelen over dierenrechtenactivisme in NRC Handelsblad zorgde ook elders voor een soortgelijk mechanisme. Zo voelde de voorzitter van de (toen nog) Dierenbescherming zich geroepen om nu nog in te gaan op zaken die enkele decennia geleden speelden.

Ook de Partij voor de Dieren wilde direct een duidelijk onderscheid aanbrenge tussen gematigde en radicale activiteiten. Zij verwoordde de angst voor het op één hoop gooien van dierenbeschermers en -activisten als volgt: 'Elke nuance is zoek. Het begrip dierenbeschermers of dierenactivist dreigt zonder enige nuance synoniem gemaakt te worden met 'terrorisme' waarbij het grote publiek en de AIVD eraan voorbij zullen gaan dat er een duidelijke waterscheiding is tussen miljoenen geweldloze dierenbeschermers, die langs democratische en legale weg hun idealen willen verwezenlijken, en een kleine groep raddraaiers die de wet overtreden'.

Dat er gesproken kan worden van een zeker weerstandsvermogen en zelfreinigend vermogen binnen de dierenrechtenbeweging blijkt tevens uit andere uitspraken van Marianne Thieme tijdens televisiediscussies maar ook in de schrijvende pers.⁶

2.7 Reacties van maatschappij en branche

Voor het indammen en tegengaan van de uitwassen in het dierenrechtenactivisme is niet alleen de zelfkritiek in het activistische milieu van belang, maar ook de houding van zowel de maatschappij als de getroffen branche. In feite leeft in brede kring de opvatting dat het dierenrechtenactivisme op sommige punten op ontoelaatbare wijze grenzen overschrijdt. Daar komt bij dat de verharding van een deel van de actievoerders ook een smet dreigt te werpen op de intenties van de overgrote meerderheid van welwillende personen en groeperingen, die zich met vreedzame middelen willen

⁶ Trouw, 2 augustus 2003: 'Ik heb nooit begrepen waarom je mensen zoals nertsenfokkers of proefdiermedewerkers zou moeten bedreigen. En het vrijlaten van de dieren helpt geen zier. Want de politiek gaat denken "We moeten niet toegeven aan die terroristen", waardoor een fokverbod alleen maar meer op de achtergrond raakt. Het maakt het onderwerp taboe'.

inzetten voor de verbetering van de situatie waarin dieren verkeren. Men vreest dat daarmee het maatschappelijk draagvlak voor andere vormen van dierenrechtenactivisme kleiner wordt en dat ook de bereidheid bij beleidsmakers en de agrarische sector om te luisteren naar hun argumenten af zal nemen.

Het publiekelijk afgeven van signalen dat radicaal dierenrechtenactivisme niet kan worden geduld kan een zuiverende uitwerking hebben op de gehele beweging. De meeste vormen van activisme hebben immers wel een zeker draagvlak onder de bevolking, aangezien zij plaatsvinden binnen de kaders van verschillende bij wet vastgelegde vrijheden. Radicale dierenrechtenactivisten, die met hun activiteiten de grenzen van de wet overschrijden (brandaanslagen, bedreigingen), komen inmiddels in een situatie waarin de maatschappij – en ook de gematigde actievoerder – hun acties steeds minder zullen accepteren.

In deze sfeer van groeiend maatschappelijk ongenoegen over de aard en de schade van de gevoerde acties, bestaat nadrukkelijk het gevaar van escalatie. De branche (pluimveesector, vleesproductie en –verwerking, nertsenfokkerij en dergelijke) is voor een deel reeds offensief bezig. Zij heeft zich verenigd in belangenorganisaties en deels worden ook gezamenlijk beveiligingsbevorderende activiteiten ondernomen om gewelddadige activiteiten te voorkomen. Niet alleen worden professionele bedrijven ingeschakeld, soms ook wordt op gevaarlijke wijze gezorgd voor eigen beveiligingsmaatregelen, die het risico in zich dragen van eigenrichting.

3 De AIVD en het dierenrechtenactivisme

3.1 Bedreiging van de democratische rechtsorde

Wanneer radicaal gedachtegoed inhoudt dat ondemocratische doelen worden nagestreefd of wanneer dit gedachtegoed leidt tot activiteiten die een gevaar vormen voor de democratische rechtsorde, is overheidsingrijpen nodig en komen betrokken personen of organisaties onder de aandacht van de AIVD. De constatering dat in Nederland steeds vaker geweld tegen personen en brandstichtingen als modus operandi werden toegepast – tactieken die voorheen alleen in Engeland werden gezien – was voor de AIVD aanleiding om in 1999 het onderzoek naar het dierenrechtenactivisme in Nederland verder te intensiveren en meer structureel aan te pakken. Daarbij bleek onder meer dat een groot deel van de activisten, die met name grof geweld tegen objecten aanwenden, moeilijk te identificeren en aan te pakken is vanwege de ver doorgevoerde celstructuur. Bovendien richt hun aandacht zich bijna uitsluitend op dierenrechten en niet ook op andere actieterrains (zoals milieu, asielbeleid, racisme/fascisme, globalisering). Gecombineerd met de genoemde celstructuur weten zij daarmee doorgaans lange tijd uit beeld te blijven van opsporings- en veiligheidsdiensten, hetgeen de opsporing ernstig bemoeilijkt. Ook het bestaan van (ongeorganiseerde) kleine groepjes en zelfs individueel opererende activisten, bemoeilijkt de opsporing. Onder de laatstgenoemden zijn veel als ‘vrijtijdsactivisten’ aan te duiden individuen die naast hun burgerlijk bestaan als werknemer, gezinsman of – vrouw of student, in hun vrije tijd – en voor opsporingsdiensten ogenschijnlijk uit het niets – felle acties voeren en daarna weer in de anonimiteit verdwijnen. In die gevallen waarin wel aanhoudingen worden verricht, blijkt het feit dat veel activisten zich niet wensen te legitimeren (en ook geen identiteitspapieren bij zich dragen) een extra belemmerende factor in het onderzoek.

3.2 Terrorisme

De vraag of bepaalde vormen van dierenrechtenactivisme als terrorisme bestempeld moeten worden is onderwerp van niet alleen maatschappelijke maar ook politieke discussie. De AIVD hanteert de op het Europees kaderbesluit terrorisme gebaseerde definitie:

‘Terrorisme is het plegen van of (serieus) dreigen met op mensenlevens gericht geweld of het toebrengen van ernstige, maatschappij ontwrichtende, zaakschade met als doel maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen of politieke besluitvorming te beïnvloeden’. Politiek gewelddadig activisme – waaronder ook dierenrechtenactivisme – onderscheidt zich van terrorisme doordat het gepleegde geweld niet op mensenlevens gericht is en in ernst en omvang niet van maatschappij-ontwrichtende aard is. Toch constateert de AIVD de afgelopen jaren een ontwikkeling binnen een bepaald segment van het dierenrechtenactivisme naar radicalere acties en de impliciete bereidheid daarbij mensenlevens op het spel te zetten. Zo is een toename te zien van onbezonnen brandaanslagen. Om deze ontwikkeling te keren tracht de AIVD dan ook om door middel van breed onderzoek naar het fenomeen inzicht te krijgen in het radicaliseringsproces van de actievoerders. In sommige gevallen ontwikkelen zij zich van gematigde belangenbehartiger tot radicale verzetsman of -vrouw, waarbij zij in toenemende mate de fysieke integriteit van mensen aantasten in het belang van het dierenwelzijn. Deze actievoerders schuiven daardoor op in de richting van terroristisch geweld. Met name onderzoek naar de voorstadia van dit proces van radicalisering is van belang om indicatoren te ontdekken die wijzen op eventuele radicalisering van een individu of groepering. Het dient tevens om katalysatoren te identificeren die dit proces van radicalisering aanzwengelen. Een ontwikkeling naar terroristisch geweld kan daarmee mogelijk ook vroegtijdig onderkend en afgeremd worden.

Dat de vraag in hoeverre bepaalde vormen van dierenrechtenactivisme als terrorisme bestempeld zouden moeten worden niet slechts een semantische of louter theoretische discussie is, blijkt uit het debat dat hierover binnen de betrokken brancheorganisaties wordt gevoerd. Zodra bedoelde vormen van dierenrechtenactivisme voor de wet als terrorisme zouden worden bestempeld, heeft dat voor hen direct financiële gevolgen. Verzekeringsmaatschappijen zijn sinds de aanslagen in Amerika van 11 september 2001 namelijk niet meer bereid door terrorisme opgetreden schade te vergoeden. Het risico bestaat dat actiegevoelige bedrijven in de toekomst geen aangifte meer doen van (in de wet gedefinieerde) terroristische acties die tegen hen zijn gericht, waardoor de aanpak van deze acties wordt bemoeilijkt en het zicht op de werkelijke omvang van het probleem afneemt.

3.3 Aanpak AIVD

Bij de aanpak van het radicaal dierenrechtenactivisme in Nederland, tracht de AIVD

door grondig en uitgebreid onderzoek inzicht te krijgen in de aard, ernst en omvang van het fenomeen. Speciaal richt de AIVD zich daarbij op radicaliseringsprocessen binnen het dierenrechtenactivisme, de katalysatoren die inwerken op dat radicaliseringsproces en de radicale dierenrechtenactivisten zelf. De AIVD beoogt vervolgens een bijdrage te leveren aan het aanwijzen en door middel van informatievervalsing aanpakken van de radicale elementen binnen het dierenrechtenactivisme.

3.4 Samenwerking met opsporings- en inlichtingendiensten

Bij de aanpak van radicaal dierenrechtenactivisme is samenwerking met relevante betrokken opsporings- en inlichtingendiensten van groot belang. Samenwerking met opsporingsinstanties heeft in het verleden in hoofdzaak op ad hoc basis plaatsgevonden. Er was echter permanent sprake van een uitwisseling van gegevens via de Regionale Inlichtingendiensten (RID's) en van regelmatig overleg met de Landelijk Officier van Justitie. Sinds 2003 is ook de aandacht van de Unit Terrorismebestrijding & Bijzondere Taken van het KLPD op het terrein van dierenrechtenactivisme geïntensiveerd. Vanaf dat moment werken de AIVD en het UTBT, uitgaande van de eigen taakstelling, in gezamenlijkheid aan het in kaart brengen van de gewelddadige tak van het dierenrechtenactivisme. Daartoe vindt onder andere onverkort uitwisseling van informatie plaats tussen het recent door het KLPD ingestelde meldpunt dierenrechtenactivisme en de AIVD. Ten aanzien van de grensoverschrijdende activiteiten is een goede samenwerking opgebouwd met de in het kader van dierenrechtenactivisme relevante Europese collegadiensten.

3.5 Inzicht bieden aan politiek en bestuur

De AIVD wil onder andere landelijke en lokale bestuurders voorzien van betrouwbare en voor hun taakuitoefening relevante informatie. Daarbij tracht de AIVD de overheid in staat te stellen op maat te reageren. Zo ziet de AIVD risico's in het al te snel betitelen van (een deel) van de activisten als terroristen. Acties van een deel van deze als 'terrorist' geëtiketteerde individuen zouden daardoor radicaler kunnen worden en in toenemende mate heimelijk worden voorbereid en uitgevoerd. De ook hier door sommigen voorgestelde navolging van de nieuwste Britse wet, het zogenaamde 'antistalkingsartikel', heeft inmiddels onder Britse dierenrechtenactivisten geleid tot een aanpassing van de acties. Tot voor kort werden overdag en in alle openheid

demonstraties gehouden bij, in dit geval, Japanse ondernemingen: sinds de invoering van bedoeld artikel echter vinden slechts nog nachtelijke vernielingen plaats en worden personen in hun directe woonomgeving publiekelijk zwartgemaakt, niet alleen als dierenbeul maar bijvoorbeeld ook als pedofiel.

3.6 Inzicht bieden aan samenleving en doelgroep

De AIVD informeert niet alleen politiek en bestuur maar zal daar waar mogelijk kennis delen met een breder publiek waardoor de samenleving als geheel inzicht wordt geboden in het fenomeen. Met name beoogt de AIVD door het duiden van de risico's van radicalisering de gematigde krachten binnen het dierenrechtenactivisme te mobiliseren en te sensibiliseren. Door bijvoorbeeld in gesprekken met dierenwelzijnsvoorstanders input te geven aan de discussie over de grenzen van het activisme, die ook reeds binnen de dierenrechtenbeweging zelf wordt gevoerd, wil de AIVD een bijdrage leveren aan het zelfreinigend vermogen binnen de beweging, waardoor vanuit eigen kring een dam kan worden opgeworpen tegen de gewelddadige ontsporing van dierenrechtenactivisten. Zo dienen radicale activisten zich te realiseren, dat het overschrijden van de grens naar terrorisme ingrijpende gevolgen zal hebben voor hun positie en bewegingsvrijheid. Zij krijgen in dat geval te maken met een geheel ander instrumentarium van de overheid, inclusief de daaraan verbonden Europese consequenties. Ook zullen de bijbehorende sancties en straffen veel zwaarder uitvallen en wordt voor hen de weg van een 'terugkeer' naar de normale samenleving ernstig bemoeilijkt. Van belang is verder dat binnenkort ook voorbereidingshandelingen strafbaar worden gesteld en activisten daarmee al in een vroeg stadium in de sfeer van strafbaar handelen terecht komen.

3.7 Samenwerking met de branche

Het investeringsklimaat is een gewichtig Nederlands belang dat door acties van radicale dierenrechtenactivisten wordt aangetast. Een aantal bontwinkeliers, nertsenfokkers, pluimveeverwerkers en –transporteurs, maar ook personen die werken met proefdieren, hebben in het verleden onder druk van activisten hun baan opgegeven. Hier openbaart zich het risico van een zelf opgelegd 'beroepsverbod', hetgeen een zeer onwenselijke ontwikkeling is binnen het kader van de Nederlandse democratische rechtsorde. Een bijkomend nadelig effect is dat deze, vaak kleine, bedrijven –

teleurgesteld als zij zijn over het ontbreken van steun van de kant van de Nederlandse overheid – zich genoodzaakt voelen zichzelf te beveiligen. In extreme gevallen kan zelfs een onwenselijke vorm van eigenrichting ontstaan. Sommige hier gevestigde buitenlandse (met name Japanse) ondernemingen denken erover uit te wijken naar het buitenland. Dit vanwege de onophoudelijke reeks vernielingen van eigendommen en ook bedreigingen van personen. Het belang van Nederland om zich als aantrekkelijke handelspartner in het internationale economische verkeer te profileren, wordt daarmee geschaad. Het risico bestaat dat ondernemingen uitwijken naar andere (Europese) landen waar de omgeving door hen als minder vijandig wordt gepercipieerd. VVD-kamerlid Griffith heeft in dit verband op een website gewezen op uitwassen als het onder bedreiging opleggen van een ‘Berufsverbot’: ‘Ondernemingen die op legale wijze hun beroep uitoefenen moeten niet op deze wijze in hun voortbestaan worden bedreigd’.

Samenwerking en informatie-uitwisseling met de betrokken brancheorganisaties vindt op incidentele basis plaats, maar wordt door de AIVD als zeer waardevol beschouwd in het onderzoek naar dierenrechtenactivisme. Daar waar mogelijk tracht de AIVD (met name via de Regionale Inlichtingendiensten) individuele bedrijven of aan bedrijven verbonden personen, die doelwit zijn van acties tijdig te alerteren. In het verleden heeft de AIVD daarmee, in samenwerking met de politie, een aantal acties in de kiem weten te smoren.

Door het eind 2002 genomen initiatief van de AIVD om – in een toen sterk belaagde regio – bedrijven die (potentieel) doelwit van acties zijn te laten rapporteren over gebeurtenissen op en rond hun bedrijf, zoals over mogelijke voorverkenningen door activisten, wordt bijgedragen aan de strijd tegen het radicaal dierenrechtenactivisme.

3.8 Beveiligingsadviezen

Met het oog op het nieuwe stelsel Bewaken en Beveiligen, waarbinnen de AIVD naast bijvoorbeeld de politie een belangrijke rol is toebedeeld, wordt vanuit een risicobenadering gekeken naar uitspraken of beslissingen van politici en beleidsmakers, die reacties kunnen oproepen van radicale dierenrechtenactivisten. Zodra de AIVD daartoe aanleiding ziet worden in het kader daarvan via de daartoe geëigende kanalen beveiligingsadviezen verstrekt, die het mogelijk maken om een adequate beveiliging in te stellen van bewindspersonen, politici of diensten, die het gevaar lopen doelwit te worden van acties.

4 Samenvatting

Een klein deel van de dierenrechtenactivisten tracht op heimelijke wijze en met gewelddadige middelen beleid en praktijk op het terrein van dierenwelzijn te veranderen. Analooq aan, en onder invloed van, de situatie in het Verenigd Koninkrijk schuift deze kleine kern van radicale dierenrechtenactivisten met tegen mensen gericht geweld gevaarlijk op naar de grens van wat moet worden beschouwd als terrorisme. Niet alleen een escalatie naar hard geweld van de kant van dierenrechtenactivisten dreigt. Voor potentiële slachtoffers geldt dat het gevoel in de steek gelaten te worden door de overheid in de toekomst in toenemende mate kan leiden tot eigenrichting. Deze ontwikkelingen vragen ook om intensievere inspanningen van opsporingsdiensten, die inmiddels zijn gerealiseerd.

De nogal gemakkelijk te leggen link tussen (ultra) links activisme en dierenrechtenactivisme is minder logisch dan verondersteld. Ook de aanhangers van straight edge, die feitelijk a-politiek en behoudend zijn, wonen vaak gekraakt en worden dan ook aangemerkt als ‘krakers’ (in de praktijk worden zij door de buitenwacht dan aangemerkt als links). De bij sommigen levende ideeën dat groeperingen als ALF en DBF een geheel linkse oorsprong hebben zijn niet correct. Temeer daar oudgedienden van het Britse ALF nog steeds een zekere zeggenschap en aanzien hebben, kan de (extreem) rechtse component niet geheel worden verwaarloosd.

Het dierenrechtenactivisme is ook in Nederland een vergaarbak van allerlei actievoerders: zowel (ultra) linkse als (extreem) rechtse maar ook niet vanuit politieke motieven handelende individuen maken er deel van uit. Aan deze laatste, grote, categorie zal mogelijk door de politiek-gemotiveerden worden getrokken om haar te doen belanden in het rechtse dan wel linkse kamp.

Linkse en rechtse dierenrechtenactivisten kunnen te eniger tijd binnen het gezichtsveld komen vanwege hun overige – politieke – activiteiten. De niet-politieke en veelal in heimelijke cellen opererende actievoerders slagen erin buiten beeld te blijven omdat zij het activistische milieu bewust mijden.

Een deel van de bewegingen en groeperingen die zich inzetten voor het welzijn van dieren is door de groeiende aandacht – en kritiek – in de media en het parlement

geschrokken. Men keert zich af van de meer gewelddadige dierenrechtenactivist, waarmee voordien vaak wel werd gesympathiseerd. Er is derhalve sprake van een zeker schisma.

Om de radicalisering van het dierenrechtenactivisme een halt toe te roepen is niet alleen nationaal maar ook internationaal samenwerking tussen opsporingsinstanties en inlichtingen- en veiligheidsdiensten noodzakelijk.

Het overschrijden van de grens naar terrorisme zal ingrijpende gevolgen hebben voor de positie van radicale dierenrechtenactivisten. Indien bepaalde activiteiten voor de wet als terroristische handelingen worden betiteld, krijgen radicale activisten te maken met veel zwaardere straffen dan nu het geval is. Wanneer ook voorbereidingshandelingen strafbaar worden gesteld, komen zij bovendien ook veel eerder in de sfeer van strafbaar handelen terecht.

Het investeringsklimaat wordt door acties van dierenrechtenactivisten aangetast. Er is sprake van een risico op 'beroepsverbod', waarbij mensen noodgedwongen uitzien naar ander werk. Anderzijds dreigt, zoals gezegd, het ontstaan van eigenrichting van de zijde van door activisten in hun bedrijfsvoering benadeelde individuen.

Zoals ook blijkt uit de bijlage, is in de lange evolutie van het denken over dierenwelzijn het antropocentrisme in de christelijke ethiek (het dier is ondergeschikt aan de mens) gaandeweg in bredere kring vervangen door de opvatting dat dier en mens gelijk zijn (antropomorfisme). Het heeft een politieke vertaling gekregen in pogingen om veranderingen van het vigerende beleid te bewerkstelligen. Dit gebeurt door een breed scala aan organisaties en actiegroepen.

Bijlage

Evolutie in het denken over dieren

Hoewel reeds in de negentiende eeuw organisaties van de grond kwamen die zich inzetten voor het welzijn van het dier, is het dierenrechtenactivisme pas sinds enige decennia een niet uit de Nederlandse samenleving weg te denken fenomeen. Een grote verscheidenheid aan groepen en personen keert zich tegen het naar hun mening veroorzaken van onnodig dierenleed en er wordt op verschillende wijze verzet gepleegd tegen personen en sectoren die hiervoor verantwoordelijk worden gesteld. Daarbij lijkt een klein deel van de activisten zijn grenzen steeds verder te verleggen naar acties die de fysieke integriteit van mensen aantasten of zware zaakschade met zich meebrengen.

Waar komt dit activisme vandaan? En hoe kan de radicalisering worden verklaard? Deze en andere vragen komen aan bod in de hierna volgende analyse over het veranderende denken over dieren. De geschetste filosofische denklijn heeft overigens in de loop van de tijd ook tot een navenant handelen geleid. Vooral het meer (links) politiek gemotiveerde deel van de dierenrechtenbeweging getuigt in woord en geschrift van een theoretische kennis van dit veranderend denken over de verhouding tussen dier en mens en wordt er door beïnvloed.

In onderstaande analyse is onder meer gebruik gemaakt van de bevindingen van de Belgische ethica Geertrui Cazaux van de Universiteit van Gent.⁷ Ook zijn in in deze nota de visies van wetenschappers als Dirk Boon, die tot 1 januari 2004 in Utrecht de leerstoel Dier en Recht bekleedde, en theoretisch psycholoog en filosoof drs. Titus Rivas opgenomen. Veel dierenrechtenactivisten hebben zich de hieronder geschetste denktrant eigen gemaakt.

Van Bijbel tot bio-boer

Van oorsprong was de relatie tussen primitieve mens en dier er een van jagen en bejaagd worden. Zowel mens als dier maakten deel uit van dezelfde voedselketen. Na de steentijd trad een verandering op en kwam er een scheiding tussen mens en natuur. De mens ging zich met de vestiging in nederzettingen duidelijk buiten de natuur, en

boven het dier, plaatsen. Het dier werd gedomesticeerd door de mens, die zich sindsdien als rentmeester ging gedragen. Deze exclusiviteit van de mens is terug te vinden in de grote mythologische scheppingsverhalen. In het Oude Testament, meer specifiek het boek Genesis, wordt de rangorde duidelijk gesteld: 'Nu gaan wij de mens maken, als beeld van Ons, op Ons gelijkend; hij zal heersen over de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, over alle wilde beesten en over al het gedierte dat over de grond kruipt'.

Van diverse zijden wordt erop gewezen dat de uitdrukking 'heersen over' eerder moet worden gelezen als 'leiding geven aan' dan als 'heerschappij hebben over'.⁸ Het dier is immers mede een onderdeel van de schepping en staat niet ten dienste van de mens. Deze aanvankelijke gelijkwaardigheid is pas later ontaard in een exploitatie door de mens van zijn medeschepselen.

In kringen van dierenrechtenactivisten wordt aan het voorgaande Genesis-citaat een voor hen opportune uitleg gegeven: in het christendom worden dieren in principe beschouwd als zieloze wezens, die God heeft geschapen in functie van de mens. Het dier dient als instrument voor de behoeftebevrediging van de mens. Deze opvatting dat het menselijk belang moet domineren boven het belang van dieren wordt wel antropocentrisme genoemd.

Ook in het Joodse en Griekse denken zijn deze uitgangspunten terug te vinden, met dien verstande dat de Grieken uitgingen van de natuur, de joden (en christenen) van God. In de vierde eeuw voor Christus schreef de Griekse filosoof Aristoteles het volgende citaat:

'Planten zijn er ten behoeve van dieren en redeloze dieren zijn er ten behoeve van de mens: de tamme dieren om hem van nut te zijn en als voedsel te dienen, de meeste van de wilde dieren eveneens voor voedsel en andere levensbenodigdheden, zoals kleding. Aangezien de natuur niets onvolledigs maakt, en niets er zo maar voor niets is, moet de conclusie zijn dat zij alle dieren heeft gemaakt omwille van de mens'.

Middeleeuwse denkers (filosofen, theologen) deelden deze visie. In de dertiende eeuw nam Thomas van Aquino de stelling van Aristoteles over en paste haar in de christelijke terminologie in. Vanuit zijn optiek waren dieren 'geboren slaven' die door God op de aarde waren gezet om door de mens gebruikt te worden. Dieren zijn derhalve inferieur aan mensen, in een door God bepaalde hiërarchie. Er was echter al wel een verbod op

⁸ De Amerikaanse primatoloog James V. Parker heeft een studie verricht naar wat de Bijbel over vegetarisme zegt. Hij gaat daar ook in op genoemde 'heerschappij': 'One of the most misused biblical words is the word dominion. We have dominion over the Earth and its creatures in the sense that we are caretakers and guardians of the Earth'.
Rentmeesterschap derhalve.

bepaalde vormen van wreedheid jegens dieren. Overigens niet omdat de dieren daarmee werden benadeeld, maar omdat dit schade zou kunnen opleveren voor de eigenaar van het dier. En aangezien dit weer zou kunnen leiden tot onderlinge wreedheid tussen mensen, stelde Thomas van Aquino dat wreedheid tegen dieren moreel verwerpelijk is.

De Franse filosoof en wiskundige René Descartes is in de zeventiende eeuw sterk bepalend geweest bij het denken over dieren. Volgens de christelijke opvattingen dat dieren geen ziel hebben redeneerde hij dat ze dan ook geen bewustzijn hebben. Ook bestaat er bij hen geen onderlinge communicatie, aangezien zij geen taal spreken. Descartes concludeerde verder dat dieren noch het vermogen hebben om genot te ervaren, noch om pijn te lijden. Dieren werden door hem gelijkgesteld aan machines. In die redeneertrant waren geluiden die dieren maakten bij vivisectie-experimenten eigenlijk niets anders dan, bijvoorbeeld, het geluid dat een metalen ketel maakt wanneer men daarop slaat.

De idee dat de mens een unieke positie inneemt in het universum werd met de opkomst van het humanisme in de Renaissance versterkt. De Duitse filosoof Immanuel Kant nam het in de achttiende eeuw echter indirect op voor het dier. Hij beschouwde het dier weliswaar als een object, een lichamelijk iets ('res corporalis'), maar stelde dat het hart van een mens kan worden beoordeeld door te kijken naar zijn behandeling van dieren: 'Hij die wreed is jegens dieren, wordt ook hard in zijn omgang met mensen'.

In tegenstelling tot Thomas van Aquino wordt dierenmishandeling door Kant niet alleen veroordeeld omdat het schade toebrengt aan de eigenaar van het dier, maar ook omdat dit kan leiden tot wreedheid jegens mensen.⁹ Kant leunt hier mogelijk op de Griekse wiskundige en filosoof Pythagoras, die geldt als één van de eerste vegetariërs (vroeger daarom ook wel Pythagoreeërs genoemd). Van Pythagoras stamt de uitspraak: 'Zolang mensen massaal dieren slachten, zullen zij ook elkaar vermoorden'. Aan het eind van de achttiende eeuw worden pleidooien gehouden voor een verandering in het denken over dieren. Met name de Engelse rechtsgeleerde en filosoof Jeremy Bentham was van mening dat dieren rechten hadden. Ook ging hij uit van de veronderstelling dat zij pijn kenden: 'The question is not 'Can they reason?' nor 'Can they talk?' but 'Can they suffer?''.¹⁰

⁹ Kant was dan ook voorstander van het Engelse jurysysteem dat slagers uitsloot om in een jury plaats te nemen. Vanwege hun wreedheid jegens dieren werden slagers niet als ten volle menselijk gezien.

¹⁰ Een actiegroep als Proefdiervrij maakt gaarne gebruik van dit citaat en stelt vanwege de grote overeenkomst tussen dier en de mens, alsmede hun beider bewustzijn wat pijn betreft, dat een grote terughoudendheid met betrekking tot proefdiergebruik op zijn plaats is.

Hiermee kent hij aan dieren morele relevantie toe, zoals hij dat ook deed met betrekking tot alle mensen: vrouwen, slaven en niet-blanken. Bentham was een aanhanger van het 'utilitarisme', waarbij ernaar gestreefd wordt om die handeling uit te voeren die de meeste kans heeft om de grootste hoeveelheid geluk voort te brengen. Dit moest ook gelden voor dieren, vond Bentham. Zijn visie werd later ondersteund door nieuw verworven wetenschappelijke bevindingen, zoals Darwins evolutietheorie. Deze zorgde immers voor een wetenschappelijke basis om de verschillen tussen mens en dier als graduele variaties te beschouwen. Hiermee werd de tot dan sterk heersende principiële kloof tussen mens en dier overstegen. Door dergelijke seculiere opvattingen vervaagde de strakke scheidingslijn tussen mensen en dieren en maakte deze plaats voor graduele verschillen en dus ook voor graduele gelijkenissen.

Reeds in de negentiende eeuw werden in diverse landen dierenbeschermingsverenigingen opgericht. Ook zijn er de eerste aanzetten tot wetgeving inzake de behandeling dan wel mishandeling van dieren. Opmerkelijk hierbij is dat wordt teruggegrepen naar de opvattingen van Immanuel Kant ('Wreedheid jegens dieren kan leiden tot wreedheid jegens mensen').

In dezelfde periode waren er ook pogingen om het proletariaat te gaan 'opvoeden'. Het was overigens niet verwonderlijk dat – vanuit de toen gangbare paternalistische opvoedingsmoraal – in de eerste plaats activiteiten van de 'lagere klassen', zoals stroperij en honden- en hanengevechten, werden aangepakt. De praktijken van de 'hogere klassen', zoals jacht en paardensport, bleven buiten beschouwing. De bescherming van dieren werd duidelijk ondergeschikt gemaakt aan het algemene, op de lagere klasse gerichte, opvoedingsideaal. Niettemin waren veel van de bedoelde dierenbeschermingsorganisaties en andere voorvechters van een betere behandeling van dieren wel degelijk gemotiveerd vanuit een bekommernis om het dier zelf.

Pas in de tweede helft van de twintigste eeuw was er weer sprake van een debat over het, nog niet beschreven en in wetten vastgelegde maar door velen gewenste, morele statuut van dieren. De twee wereldoorlogen, alsmede de crisisjaren in het interbellum, droegen bij aan een tijdelijk dalende belangstelling voor het thema. Vanaf de jaren zestig keerde het tij. Een groeiende aandacht voor het nadelige effect van de industrialisering op het milieu zorgde tevens voor hernieuwde aandacht voor het morele, sociale en juridische statuut van dieren. De aandacht voor met name het morele statuut werd nog versterkt door de praktijken in de intensieve veeteelt en landbouw, waarbij dieren worden herleid tot productiemachines: zij zijn slechts nog vleesproducerende objecten. Het idyllische boerenerf heeft plaats gemaakt voor de bio-

industrie, die levende en voelende wezens als producten gebruikt. In feite was het natuurlijk al lang zo, dat de veefokprogramma's ervoor hadden gezorgd dat het dier ook afhankelijk werd van de mens: zo moeten koeien voor hun eigen bestwil noodgedwongen gemolken worden.

Het ontbrak overigens nog lange tijd aan een samenhangende visie, waarmee dierenwelzijn van een moreel-ethisch naar een urgent politiek thema werd verheven. Medio jaren zeventig van de vorige eeuw kwam daarin verandering.

Hét handboek van dierenrechtenactivisten is het boek 'Animal Liberation', dat de Australische bio-eticus Peter Singer in 1975 publiceerde. Singer vertrekt daarin vanuit een utilitaristische optiek om dierenmishandeling en dierenleed als immoreel te bestempelen. Hij hangt het 'gelijkheidsprincipe' aan, waarmee hij even veel waarde hecht aan de belangen en voorkeuren van zowel mensen als dieren. Singer bedoelt hiermee niet direct een gelijke behandeling, maar eerder dat alle wezens die kunnen lijden een gelijk belang hebben in het vermijden van pijn. Hij maakt in zijn visie overigens een duidelijk onderscheid tussen de verschillende soorten dieren. Zo hecht hij weinig waarde aan insecten maar met betrekking tot de meeste zoogdieren, reptielen, vissen en vogels gaat hij uit van het ervaren van pijn.

Centraal in het denken van Singer staat de verwerping van discriminatie van organismen op basis van hun biologische soort. Dit noemt men 'soort-isme' of 'speciesisme'. Singer zelf definieert speciesisme als 'een vooroordeel of vooringenomen houding ten gunste van de belangen van de leden van de eigen soort tégen die van de leden van andere soorten'. Singer is, evenals de nog ter sprake komende diereneticus Tom Regan, van oordeel dat de ratio niet gebruikt mag worden om een onderscheid aan te brengen tussen mens en dier. Tot de menselijke soort behoren is in deze niet voldoende of relevant: 'De menselijke soort verdedigen zou even ontoelaatbaar zijn als racisme bepleiten'. Singer pleit voor een voelen in brede zin: het voelen van fysieke pijn en fysieke voldoening, maar ook het lijden onder een situatie van bijvoorbeeld permanente gefrustreerdheid zoals dat het geval is bij dieren in de bio-industrie. Daarmee is Singer een voorbeeld voor veel deels ook radicale dierenrechtenactivisten, ook onder bevrijders en brandstichters. Overigens mondt volgens Singer het rekening houden met de belangen van het dier automatisch uit in vegetarisme: 'Het consumeren van beesten staat gelijk aan kannibalisme'.

In een interview¹¹ verklaart Singer overigens het steeds populairder worden van de

strijd voor dierenrechten door verschuivingen binnen de ethiek: volgens hem bevinden wij ons in een overgangsfase, waarin wij ons losmaken van de christelijke ethiek, 'waarin mensen nu eenmaal heel veel en dieren vrijwel niets te betekenen hebben'. De denkbepelden van Singer worden echter door zowel tegen- als medestanders – met name door het 'linkse' deel van de dierenrechtenactivisten – zwaar bekritiseerd voor zover hij spreekt over (geestelijk) zwaar gehandicapten. Hij noemt deze 'non-beings' en zij staan bij hem veel lager op de ladder dan gezonde dieren.

De term 'speciesisme' als trefwoord voor het dierenrechtenactivisme wordt vooral door linkse activisten gelijkgesteld met 'seksisme' voor de feministische beweging of 'racisme' voor de antiracistische beweging. Speciesisme werd door de Amerikaanse dierenrechtenethicus Tom Regan gekoppeld aan het benadrukken van 'het subject van leven zijn' van dieren. Daarbij wordt aan het individu, zowel mens als dier, inherente waarde toegekend. Het verdient respect en dat legt ons de plicht op ervoor te zorgen dat het geen schade wordt berokkend. Volgens Regan (in zijn boek *The case for animal rights*) is elk wezen, dat in staat is om de betere of slechtere kwaliteit van zijn of haar leven lichamelijk en psychisch te beleven in ruimte en tijd, waardevol op zich. Dit is geheel onafhankelijk van het nut dat het voor anderen kan hebben.

Vanuit die visie zijn praktijken als jagen, vangen van dieren met klemmen, vlees eten en het gebruik van dieren in experimenteel onderzoek uit den boze. Daarmee worden immers dierenrechten met voeten getreden. Regan zegt dienaangaande: 'Evenmin als mensen zijn dieren, die subjecten van een leven zijn, grondstoffenreservoirs waaruit mensen naar believen kunnen putten om hun behoeften te bevredigen'. Dat ook Regan af en toe doorschiet bleek uit een interview waarin hij aangaf dat hij 'op een zinkend schip eerder een verstandige hond zou redden dan een achterlijk kind'.¹²

De laatste jaren treedt in Nederland rechtsfilosoof Paul Cliteur op de voorgrond. Hoewel hij benadrukt noch vegetariër noch veganist te zijn, is hij ambassadeur geweest van de Stichting Varkens In Nood. Cliteur bepleit de invoering van een Universele Verklaring van de Rechten van het Dier. Dit wordt door de in hoofdstuk 2 genoemde Dirk Boon overigens als onnodig bestempeld. Boon stond mede aan de wieg van de (elders ter sprake komende) Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren. Deze kaderwet biedt in principe voldoende mogelijkheden om het welzijn van dieren te waarborgen. Het probleem volgens Boon is echter dat de controle op de naleving van die wet in onvoldoende mate plaatsvindt, waardoor onwenselijke en onwettige situaties blijven bestaan.

Antropomorfisme

Onder invloed van de groeiende vervreemding van de mens tot de natuur in geürbaniseerde samenlevingen valt een steeds sterkere tendens waar te nemen om menselijke kenmerken toe te schrijven aan dieren: denken, voelen, bewustzijn. Dit dikwijls ver doorgedreven antropomorfisme wordt door tegenstanders van dierenrechten graag gebruikt om het absurdisme van deze theorie aan te tonen. De Belgische bontwinkelier (én – niet praktiserend – veearts) Christian Parmentier drijft in zijn boek ‘Het dier en zijn mensenrechten’ de spot met antropomorfisten. Hij wijst erop dat de mens, vooral uit de stad, totaal vervreemd is van de natuur. De stedeling heeft een kat en een hond en gaat naar de dierentuin. Stadskinderen denken dat melk uit de fabriek komt en worden gebombardeerd met tekenfilms, bijvoorbeeld uit de Disney-studio’s, waarin de antropomorfisering van het dier hét basisidee is.

Dierenrechtenactivisten wijzen er ter verdediging op dat je heel goed met een hond kunt praten, maar dat het inderdaad zinloos is om te beweren dat een plant er plezier aan beleeft wanneer deze wordt aangesproken. Het blijft echter een feit dat veel activisten de scheidslijn tussen mens en dier minder scherp trekken. Zij voelen zich gesterkt door wetenschappelijk onderzoek in de laatste decennia van de vorige eeuw. Daarbij werd de intelligentie van dieren, evenals hun capaciteiten van perceptie, meer en meer belicht door wetenschappelijk onderzoek. Hierbij werd de geest geanalyseerd als zijnde een product van het centraal zenuwstelsel: biologische en biochemische mechanismen werden duidelijk; de geest werd als het ware gematerialiseerd en men stelde een gelijkaardige evolutie vast tussen mens en dier. Zoogdieren en andere gewervelde dieren hebben een bewustzijn. De onderzoekers zouden ook hebben vastgesteld dat de grote mensapen – chimpansees, gorilla’s en orang-oetans – zoiets als een zelfbewustzijn hebben.

De gedachte van een dierlijk zelfbewustzijn heeft Peter Singer de volgende conclusie ontlokt: ‘Al is het natuurlijk niet hetzelfde, toch kan men wel degelijk een parallel trekken tussen de redding van dieren uit de laboratoria en de bevrijding van slaven uit de onderdrukking’. Hij constateert dat mensen die bezwaar aantekenen tegen het lijden van dieren tevens meestal een links standpunt innemen ten aanzien van menselijke onderdrukking. Daarmee zou ook kunnen worden verklaard waarom een aantal dierenrechtenactivisten is terug te vinden binnen andere, door velen eerder als ‘ultralinks’ aangeduide actiegebieden, zoals antifascisme, anti-imperialisme en feminisme.

De doctrine van het Animal Liberation Front (ALF)

Voor de huidige generatie gewelddadige dierenrechtenactivisten in de westerse wereld vervult het Britse Animal Liberation Front (ALF) een voorbeeldfunctie. Deze organisatie vindt zijn oorsprong in het Engeland van de jaren zestig. Een kleine groep mensen, de Hunt Saboteurs Association, begon daar de jacht te saboteren. In 1972 vonden sommige leden dat hardere actie nodig was. Zij richtten de Band of Mercy op, die overging tot het vernielen van wapens en voertuigen van jagers. Daarnaast werden boten van zeehondenvangers maar ook geneesmiddelenlaboratoria in brand gestoken. In 1975 werden twee leden veroordeeld. Dit verhinderde niet dat de aanhang sedertdien snel groeide en dat het Animal Liberation Front werd opgericht.

Het ALF wil door middel van directe, illegale, actie een einde maken aan het veelsoortige lijden van dieren. Gewoonlijk gaat het hierbij kortweg om twee zaken:

- bevrijden van dieren uit laboratoria of andere plekken van – door het ALF gepercipieerd – misbruik;
- het toebrengen van economische schade bij degenen, die dierenleed veroorzaken.

Daarbij wil het ALF tevens de gewraakte praktijken aan het daglicht brengen, waarbij de activisten zeggen ervoor te waken ‘een dier, menselijk of niet-menselijk’ nadeel te berokkenen: ‘Elke actie waarbij geweld wordt gebruikt is per definitie geen ALF-actie’, zo luidt hun adagium.

Het ALF heeft zijn uitgangspunten, aangeduid als de ALF-doctrine, en aangeraden modus operandi wijd verspreid, onder meer via internet. Enkele van deze punten geven een goede schets van de weerbarstige materie, waarmee opsporingsinstanties en inlichtingendiensten worden geconfronteerd. Zo krijgen radicale activisten nadrukkelijk het advies hun activiteiten voor gematigde dierenrechtengroeperingen te beperken of te beëindigen, zodat zij minder zichtbaar zijn bij politieonderzoek. Ook wordt sterk benadrukt dat het beter is om een eigen cel van twee tot maximaal vijf personen te beginnen, dan om toe te treden tot een reeds bestaande cel. Is het bestaan van een bepaalde cel bekend, zo luidt de redenering, dan schort er waarschijnlijk iets aan hun veiligheidsbewustzijn. Naast dit aangemoedigde gevoel voor veiligheid en afscherming – men moet er ook altijd vanuit gaan dat men wordt afgeluisterd en gevolgd – wordt benadrukt dat het claimen van een actie sporen kan nalaten. Publiekelijk opscheppen over een behaald succes, bijvoorbeeld een bevrijding of brandaanslag, is in ALF-optiek helemaal uit den boze.

Oproepen tot geweld

Een deel van de hedendaagse dierenethici en -filosofen legt de nadruk op de min of meer gelijkwaardige relatie tussen mensen en dieren. In hun redenering wordt gemakshalve de realiteit van het eten en gegeten worden tussen dieren onderling vergeten. Veel van hun redeneringen lopen daarom op een zeker moment spaak. Immers, als je jezelf vergaand vereenzelvigd met het dier dan zul je dus over ál wat leeft een onderling ‘jacht-en-moordverbod’ moeten uitvaardigen.

Dat het niet denkbeeldig is dat bovenstaande evolutie in het denken tot in het absurde wordt doorgevoerd blijkt uit publicaties als ‘A declaration of war – Killing people to save animals and the environment’. In dit dertien jaar oude boek van de hand van een, onder het pseudoniem Screaming Wolf actief, Amerikaans echtpaar¹³ wordt opgeroepen tot moord op mensen die werken in bedrijfstakken, die op enigerlei wijze bijdragen aan dierenleed: slachthuizen, vleesverwerking, (pluim)veetransport, dierproeven, jacht. Van meer recente datum, het najaar van 2003, is de oproep van ‘Only One Solution (O.O.S)’ die in haar manifest antwoord geeft op de vraag ‘Why we must annihilate the human race’. Tot op heden is niet gebleken dat het verspreiden van dergelijke theorieën over moorden en de vernietiging van het menselijke ras in de praktijk navolging heeft gekregen.

Dierproeven

Een oud en steeds terugkerend thema voor dierenrechtenactivisme is de dierproef voor wetenschappelijke, medische of commerciële doeleinden. Dit vraagstuk kwam reeds in de negentiende eeuw, ook in ons land, in de belangstelling te staan. Zo is de Sophia-Vereeniging tot Bescherming van Dieren al sinds juli 1867 actief op het gebied van bevorderen van het dierenwelzijn. Enige decennia later, in 1890, werd de Nederlandse Bond tot Bestrijding van Vivisectie (NBBV), het huidige Proefdiervrij, opgericht. Een deel van de dierproeftegenstanders vroeg aandacht voor dierenrechten, anderen wilden voornamelijk een humane omgang met dieren, wanneer proeven onverhoopt noodzakelijk waren. Gaandeweg heeft de discussie geleid tot de Wet op Dierproeven (1977), waarin gesteld werd dat dierproeven niet zonder vergunning konden worden uitgevoerd, dat ze geen commercieel doel mochten dienen en dat dierproeven alleen zijn toegestaan wanneer er geen alternatieven voorhanden zijn. De wet trad in 1986 in werking en werd zes jaar later aangepast aan de toenmalige richtlijnen van de Europese Gemeenschap.

Zoals gezegd wijzen christelijke uitgangspunten op het rentmeesterschap van de mens over het dier. Vanuit deze gedachtegang worden bepaalde dierproeven toelaatbaar geacht. Anderen echter zijn van mening dat de mens, door dieren te onderwerpen aan experimenten, te weinig eerbied voor het leven toont. De verschillende morele vragen over dierproeven spelen zich, met name in wetenschappelijke disciplines als de dierethiek, af op drie niveaus:

- macro: zijn dieren beschermwaardig? Heeft het dier een morele status? Op grond van ethische overwegingen kan men de juridische normering van proefdiergebruik bekritisieren;
- meso: is het gebruik van proefdieren binnen reële projecten gesanctioneerd? Daarbij worden onderzoeksvoorstellen getoetst aan juridische, economische en wetenschappelijke criteria en morele aspecten. Hier spelen de '3 V's' een rol: Vermindering (kies voor kleinere aantallen proefdieren); Vervanging (zoek actief naar vervangingsmethoden) en Verfijning (ontwikkel methoden die zo min mogelijk leed toebrengen aan het proefdier);
- micro: hier vindt een vermenging plaats van individuele emotie met ethische vragen in relatie tot het gebruik van proefdieren.

De gemiddelde dierenrechtenactivist bekommert zich nauwelijks om deze theoretische discussie over macro- en/of micro-vragen. Men zal inderdaad willen dat er iets gebeurt met genoemde '3 V's', maar dan slechts waar het de V van Vervanging betreft. Op microniveau zullen de ethische vragen van ondergeschikt belang zijn. Voor de overgrote meerderheid van de activisten geldt slechts de emotionele kant van de zaak. Dirk Boon wijst erop dat de dierproef één van de grootste veroorzakers zal blijven van het hoog oplopen van emoties en het risico dat frustratie zal leiden tot radicale acties.

Het transparant maken van alles wat met dierproeven te maken heeft, zou wel eens een dempende werking kunnen hebben op de actiebereidheid en felheid van radicale dierenrechtenactivisten. Dat in bredere kring gevraagd wordt om transparantie inzake dierproeven bleek uit een recent onderzoek dat bureau Intromart in opdracht van de Dierenbescherming heeft uitgevoerd. De meerderheid van de ondervraagde Nederlanders bleek niet alleen tegen dierproeven te zijn, maar verlangde bovendien ook dat meer informatie over dierproeven beschikbaar komt.

Overheid en veranderend denken over dierenwelzijn

Er bestaat hedentendage een breed gedeelde opvatting dat al het mogelijke gedaan moet worden om te voorkomen dat dieren onnodig leed wordt berokkend. In 1980 verscheen een voorstel ‘gezondheidswet voor dieren’, handelende over dierziektebestrijding. Tijdens de behandeling in de Kamer kwam de gedachte tot leven dat niet alleen de gezondheid van dieren van belang was maar dat ook rekening moest worden gehouden met het welzijn. Dit werd uiteindelijk verwoord in de Gezondheids- en welzijns wet voor Dieren (GwwD), die in november 1992 in het Staatsblad werd gepubliceerd.¹⁴ In debatten over deze thematiek wordt dikwijls benadrukt dat de belangen van het dier niet mogen worden verabsoluteerd. Het is een gegeven dat de intensieve veehouderij voor een groot deel economisch gedwongen is om minder diervriendelijke maatregelen door te voeren. Daarbij is het de consument die de betreffende branche aanstuurt: men wil zo goedkoop mogelijke producten, zoals diverse onderzoeken hebben aangetoond.

Wanneer degenen die begaan zijn met het welzijn van zowel gebruiks- als huisdieren spreken over dierenrechten, gaat het echter niet om wettelijke rechten maar veeleer om morele welzijnsrechten. Een deel van de denkers, maar zeker ook van de doeners, binnen kringen van dierenrechtenactivisten gaan daarbij uit van het volgende:

- elk dier heeft het recht op bescherming van de fysieke integriteit.
- het heeft recht op vrijheid van beweging en initiatief;
- het heeft recht op bescherming tegen lijden;
- het heeft recht op een soortspecifiek leefmilieu;
- kortom, het heeft recht op leven.

De Partij voor de Dieren wijst dienaangaande altijd op artikel 36, eerste lid, van genoemde Gezondheids- en welzijnswet voor Dieren (1992): ‘Het is verboden om zonder redelijk doel of met overschrijding van hetgeen ter bereiking van zodanig doel toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken dan wel de gezondheid of het welzijn van een dier te benadelen’.

In feite werd voorgaande reeds in 1965 aangestipt in een door de Britse commissie-Brambell vervaardigde nota.¹⁵ Brambell formuleerde vijf vrijheden voor het door de mens gehouden dier. Het moet vrij zijn:

¹⁴ Van zekere zijde wordt gewezen op het feit dat de GwwD een soort mengelmoes van morele opvattingen is. Op goed aantoonbare excessen na lijkt ons handelen met dieren gerechtvaardigd. Deze wet kan dan ook frustrerend zijn voor mensen die zich op legale wijze willen inzetten voor de belangen van het dier.

¹⁵ Zie ook Beleidsnota Dierenwelzijn (Tweede Kamer, vergaderjaar 2001-2002, 28 286, nr. 2).

- van dorst, honger en onjuiste voeding;
- van fysiek en fysiologisch ongerief;
- van pijn, verwondingen en ziektes;
- van angst en chronische stress;
- om zijn natuurlijke en soorteigen gedrag te vertonen.

De grote meerderheid van de dierenrechtenactivisten wijst erop dat de intenties misschien wel goed zijn, maar dat de genoemde vrijheden tot op heden in de praktijk nauwelijks zijn terug te vinden. Ook een opmerking van de huidige minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit dat ‘er dus gestreefd zal worden naar een verbetering van het dierenwelzijn, maar met behoud van de concurrentiepositie van het bedrijfsleven’¹⁶ wordt door actievoerders als een contradictio in terminis terzijde geschoven. Het feit dat door de overheid opgelegde regelgeving in de praktijk niet altijd direct navolging geniet is een doorn in het oog van menig activist. Ook plotselinge veranderingen in beleid, zoals de afschaffing per 2010 van de nertsenfokkerij door de toenmalige minister van LNV en het vervolgens terugdraaien van dit beleidsvoornemen door de huidige LNV-bewindslieden, hebben het wantrouwen doen toenemen. Sowieso wordt door het merendeel van de dierenrechtenactivisten met scepsis gekeken naar ambtelijke oplossingen. Dat er diverse commissies bestaan die zich buigen over gebruik van proefdieren en dat er administratief-juridisch bezwaar kan worden aangetekend mag voor velen een stap in de goede richting zijn, maar veel dierenrechtenactivisten beschouwen het als een illusie. Zij zien helemaal niets in (trage) ambtelijke procedures. Een belangrijke reden voor veel activisten (ook milieu-) om administratief-juridisch bezwaarprocedures te starten is om daarmee zowel de overheid als de ondernemingen op kosten te jagen.

Met het oog op de toekomst is tot slot het volgende van belang. Michel Vandenbosch, de voorzitter van de Belgische dierenrechtenorganisatie Global Action in the Interest of Animals (GAIA), gaat ervan uit dat de oplossing van de dierenrechtenkwesie nog tot ver in de tweeëntwintigste eeuw op zich zal laten wachten. Hij beargumenteert zijn pessimisme door het wijzen op de ongebreidelde groei van de wereldbevolking, die onvermijdelijk gepaard zal moeten gaan met een nog intensievere vleesproductie-industrie. Zaken als hoe invulling te geven aan rentmeesterschap blijven derhalve op de agenda, ook van dierenrechtenactivisten.

Colofon

Uitgave

Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
Afdeling Interne en Externe Betrekkingen
Postbus 20010
2500 EA Den Haag

Website www.aivd.nl

Basisvormgeving

Buro van Bergenhenegouwen, Den Haag

Grafische verzorging

Van Langen Drukwerk B.V., Rijswijk

Juli 2004

Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst

Per undas adversas